

Fórizs Sándor

Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 2. rész¹

DOI 10.17047/HADTUD.2019.29.4.54

A publikáció a határőrségnél az 1950-es évben bekövetkezett bűncselekmények fennmaradt dokumentumait elemzi a Magyar Nemzeti Levéltár anyagai segítségével. Bemutatásra kerülnek az ügyészégi vádiratok és a bírósági ítéletek. Néhány sajátos eseményt külön is feldolgoz a szerző, így külföldre szökéseket, fegyverhasználatot, emberölést, vétlen balesetet, nyomozólevelek alkalmazását. A tanulmányból megismerhetjük az akkori eljárási rendet, a történések kivizsgálásának és jelentésének módjait, melyeken keresztül egyéni sorsokról szerezhetünk információkat. Az anyagban szerepelnek az akkori tipikus parancsnoki és gazdasági bűncselekmények.

Gazdasági jellegű bűncselekmények

Semmi sem új a nap alatt – mondhatjuk. A büntető eljárások nem elhanyagolható része gazdasági jellegű visszaélések miatt folyt. Az esetek részletes kibontására terjedelmi okok miatt nincs lehetőségem. Az esetleges elkövetést elősegítették az akkori, viszonylag egyszerű nyilvántartási körülmények és a határőrség azon sajátossága, hogy apró szervezeti elemek, az őrsök és századok is önállóan gazdálkodtak. Helyben történt például az élelmiszerek, a tüzelő beszerzése, az utazási költségek elszámolása, az elfogottak (csempészek) értékeinek felterjesztése. Emellett általános jelenség a sorkatonák munkájának, valamint a szállító eszközöknek a magáncélú igénybevétele. Gyakran fordult elő ajándékok elfogadása a polgári lakosságtól engedélyek kiadásáért cserébe. Minderre rányomja bélyegét az országban zajló hiánygazdálkodás, az alapvető élelmiszerek és iparcikkek iránti kereslet, a lefoglalt csempészárúk kezelésének lazasága.

A gyardonkezelők általában sorkatonák és tiszthelyettesek, alacsony iskolai végzettségűek, akik gyakran szoros kapcsolatot tartottak a helyi gazdálkodókkal, a kocsmárossal, a molnárral.

¹ A jelen közlemény a *Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész* című, a *Hadtudomány* 2018/3–4. lapszámában közreadott cikk folytatása.

A gazdasági jellegű bűncselekmények tipikus esetei:

- Folytatólagosan elkövetett lopás bűntette, amikor a beszerzéseket saját célra használták fel.
- Hivatali sikkasztás bűncselekménye (az órs szalonnáját eladták, a pénzt elosztották).
- Szolgálati okirat meghamisításának bűntette. Például az ellátó szakasz parancsnoka beszerzéseknél számlákkal manipulált, a nyugtákat (tej, burgonya) meghamisította. Ugyanő a Btk. 462.§. első bekezdésébe ütköző folytatólagosan elkövetett hivatali sikkasztás bűntettét követte el, a kasszába visszafizetett utazási költségeket eltulajdonította.
- Visszatérő az ügynevezett „bajtársi lopás” a laktanyákon belül, valamint polgári személyek lakásából, gazdasági épületekből.
- Tettetársi minőségben folytatólagosan elkövetett hivatali sikkasztás bűntette.
- Beszerzés, vásárlás, nyugták meghamisítása, sertésvásárlás és továbbadás.

Példaként említem azt az esetet, amikor a Katonai Főtörvényszék ítéletében másodfokon egy államvédelmi századost „hivatali sikkasztás és más bűncselekmények”, „szolgálati titok megsértése”, „befolyással üzérkedés” vádjával 7 év 6 hónap börtönbüntetésre, mint főbüntetésre és 2000 Ft pénzbüntetésre ítélte.

Halálos balesetek, sérülések, gyilkosságok

Sajnos nagyon sok ilyen jellegű esemény okmányai közül lehet válogatni, amelyek közül néhányat szeretnék bemutatni. A bekövetkezések háttérében a szolgálatban történt leittasodás, az alacsony szintű kiképzés, a laza szabályozás és az előírások betartása megkövetelésének hiánya, a nagyon mostoha körülmények, valamint az az objektív tény is szerepet játszik, hogy a fegyverekkel mindig lesz baleset a legnagyobb figyelem mellett is.

Gondatlanságból elkövetett emberölés²

A szinte teljes, minden kapcsolódó okmányt tartalmazó iratgyűjtő lényegében egy fegyveres balesetet ír le. A Kelemen Pál határőr ellen kiadott vádirat dátuma 1950. június 21., az ítéleté, melyet a Budapesti katonai törvényszék nyilvános tárgyaláson hozott meg, augusztus 30. A bíróság állásfoglalása szerint bűnös, mert, „gondatlanság által embernek halálát okozta”.

Kelemen Pál államvédelmi határőr Pornóapátin május 31-én, járőrparancsnokként járőrszolgálatba indult Szappanos Mihály határőrrel. Menetvonala lerövidítése céljából nem a kapun, hanem az órs kerítésén akart kibújni és a géppisztolyával két deszkát kiütött. Eközben a fegyvere elsült és agyonlőtte a járőrtársat. Ezért a bíróság kettő hónap fogházbüntetésre ítélte, azonban a „... szabadságvesztés büntetést az előzetes letartóztatással és vizsgálati fogsággal a Btk. 94.§ alapján teljes egészében kitöltöttnek veszi.” Az indoklás tartalmazza, hogy a vádlott 1948 óta teljesít példás katonai szolgálatot.

2 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 10. folyószám. Iratgyűjtő. Vádirat és ítélet. „Tárgy: Kelemen Pál áv. hőr. bűnügye.”

Meglepett a szerintem enyhe ítélet. Nem tudom, milyen szerepe lehetett benne annak az eljárásnak, hogy általában ülnökként az érintett alakulatától egy tiszt és egy sorkatona vett részt a tárgyaláson. Nem volt jellemző ebben az időben a nyilvános tárgyalás sem, általában zárt üléseken hozták meg az ítéleteket.

Az iratgyűjtő olyan mértékben teljes, hogy megtalálható benne a halott boncolását engedélyező távmondattal, a boncolási jegyzőkönyv és az elhunyt édesanyjának levele melyben temetkezési segély és állandó segély kiutalását kérte.

Egy érdekes ítélet³

Az esetet azért említem meg, mert a miniszter is foglalkozott annak a katonának az ügyével, akit a Budapesti Katonai Törvényszék *emberölés vétségében bűnösnek* mondott ki, ezért kettő év börtönbüntetésre és lefokozásra ítélte.

Bánkúti János határőr szolgálatban, a fegyverrel játszva járőrtársát véletlenül agyonlőtte 1949. május 27-én. Géppisztolyából négy lövést adott le és az mind a társa arcát érte. Az ítélet mellett ebben az iratgyűjtőben is több anyag található, közöttük az alábbi bejegyzés: „... a H. M. [sic!] *bajtárs büntetésének utolsó negyed részét elengedni rendelte*”. Vagyis a honvédelmi miniszter, akihez a baleset bekövetkezésekor a Honvéd Határőrség tartozott, enyhített a katona helyzetén és ezek szerint jogszerűen beavatkozhatott az ítéletek végrehajtásába.

Egy különös határozat⁴

Az általam kiválasztott következő eset arra példa, amikor a kivizsgálással megbízottak arra a megállapításra jutottak, miszerint az elkövető katona szolgálati érdekből cselekedett. Ilyen esetben az eljárást nem engedték a bíróság elé, hanem parancsnoki hatáskörben rendezték vagy ilyen értelemben tettek javaslatot az ügyészségnek, amelyet a sérüléssel fegyverhasználat miatt nem lehetett megkerülni.

Ebben az esetben a garai őrsőn, 1950. augusztus 10-én Csernyecz Béla határőr éjjel, rossz látási viszonyok között tévedésből fegyvert használt egy másik járőrre és a lábán megsebesítette az egyiküket. Az ügyészség vonatkozó döntése („... a Kbp. 138.§ első bekezdése alapján – büntetőbírósági üldözésre elegendő alap hiányában – félreteszem”) megmentette a bírósági eljárástól.

Vádirat gyilkosság kísérlete tárgyában⁵

A legtöbb emberölés, illetve emberölés kísérlete háttérben az italozás, a részeg lövöldözés látható. Gyilkossági kísérlet a vádirat tárgya Lantos István határőr esetében,

3 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III./1 tárgykör 71. folyószám. Iratgyűjtő. Ítélet.

4 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III./1 tárgykör 73. folyószám. Határozat. „Tárgy: Csernyecz Béla áv. örv. elleni ügy.”

5 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám. Vádirat. „Tárgy: Lantos István áv. hőr. bűnügye.”

aki a zalaegerszegi zászlóaljnál teljesített katonai szolgálatot. Lantos négy személyre két lövést adott le és azokat súlyosan megsebesítette.

A „... terhelt ellen a Kbp. 137. §. utolsó bekezdéséhez képest, a Kbp. 242.§-a alapján közvetlenül vádat emelek:

1./ A Btk. 65.§-ához képest, A Btk. 278.§-ába ütköző négyrendbeli gyilkosság büntettének kísérlete és ezzel anyagi halmazatban a Ktbt. 88.§ /1/ bekezdésébe ütköző és a második rendelkezése szerint minősülő szolgálati büntett miatt, melyet az által követett el, hogy... 1950 szept. 12-én járőrszolgálatban menetvonaláról letért, elment egy DISZ mulatságra, italt fogyasztott, botránnyosan viselkedett és négy személyre két lövést adott le és azokat súlyosan megsebesítette, Orfaluban”. Az „... őt rendreutasító és lefegyverezni akaró járőrtársára: Mózes István áv. hőr.-re és a közelben tartózkodó polgári személyekre... a géppisztolyából két lövést leadott, azon előre megfontolt szándékból, hogy őket megölje... A lövések folytán nevezettek súlyosan megsebesültek”.

„A főtárgyalás megtartására a budapesti katonai törvényszék illetékes.” „Egyben terhelt ellen a Kbp. 176.§-a alapján, a Kbp. 171.§. 2., 3. és 5. pontjaihoz képest a vizsgálati fogságot is elrendelem.” A további lövöldözést polgári személyek beavatkozása akadályozta meg.

Az eseménynek nem találtam folytatását az okmányok között.

Szándékos emberölés⁶

Az iratgyűjtőben Kivizsgáló jelentés, Feljelentés, Gyanúsított jegyzőkönyv, Tanúkihallgatási jegyzőkönyv és egy Vádirat található, melyben „Egy rendbeli szándékos emberölés vétsége” elkövetésével vádolják az érintettet.

A határőr szabadságára szabálytalanul magával vitte szolgálati fegyverét, egy pisztolyt. Részegen civileket igazoltatott, fegyvert használt, egy lövéssel egy személyt megölt, egynek ellőtte, eltörte a karját.

Befejező, kapcsolódó anyag, esetleges ítélet nem található az okmányok között.

Baleset, figyelmetlenség⁷

Kovács Gábor alhadnagy esete eltér az előzőektől, bizonyos értelemben balesetnek gondolhatjuk. Kispuskával a karapancsai őr s udvaráról megcélozta a szomszéd háznál dolgozó háziasszonyt. Azt hitte a fegyver nincs töltve és agyonlőtte.

Kovács alhadnagy őrsparancsnok volt, 4 év 6 hónap szolgálattal a háta mögött.

A vizsgálati okmányok kiemelik a gondatlanságát. Továbbá azt, hogy az egyik beosztottja, aki a fegyvert *verebészés* céljából a raktárból kiadta, előre figyelmeztette az átvevőt a puskát töltött voltára. A fegyvert átvevő személy azonban állítólag ezt nem jelezte Kovácsnak.

A faluban jelentős feszültség keletkezett a határőrség és a lakosság között.

6 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 13. folyószám. „Tárgy: Hartman Gyula áv. hőr ügye.”

7 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 12. folyószám. „Tárgy: Kovács Gábor áv. alhdgy bűnügye.” Dátum 51.01.08.

Több kivizsgálási anyag olvasható még a dossziében. Azok között egy jogászi állásfoglalás is, mely szerint nem rendezhető fegyelmi úton annak a tiszthelyettesnek az ügye sem, aki a fegyvert átadta a tisztnek „... mert a cselekmény büntetési tétele az 1 évet meghaladja”. Az okmányok közt szereplő egyik, nyilvántartási szám nélküli Jelentés margóján kék tintával, kézzel beírva található az országos parancsnok állásfoglalása. Kovács Gábor nevével az „Átadni az ügyészségnek, amennyiben eddigi magatartása nem kifogástalan a legszigorúbb büntetést kiszabni. P.” utasítás olvasható. Feltetelezem, Piros tábornok, a határőrség parancsnoka írta a feljegyzést, egy kiskaput hagyva menekülésként az alhadnagynak, amennyiben jelzik az ügyészségnek az eddigi példás szolgálatteljesítést. A vádirat szövegezése mindenesetre ennek hatását nem mutatja: „... vádat emelek: 1./ a III. Bn. 20.§ /1/ bekezdésbe ütköző és a /2/ bekezdés utolsó rendelkezése szerint minősülő büntette miatt”. A másik két névnél „Parancsnoki fenyítést kell kiszabni. P.” megjegyzés található.

Ítélet egy speciális esetben⁸

A „Budapesti katonai törvényszék” fejrészt viselő ítélet 1950. május hó 30-ai dátummal született. Az ítélet egy nagyon sajátos, egyedi tartalmú történetet rögzít három határőrrel szemben. Az elsőrendű vádlott a járőrparancsnok, Tőke János határőr. Két társával, Rácz Imre és Deák Lajos határőrökkel Hercegszántón teljesítettek szolgálatot 1949. november 28-án, még, mint honvéd határavadászok. Az ítélet a vádlottakat bűnösnek mondja ki.

Tőke elsőrendű vádlottat bűnösnek találták

1/ *szolgálati büntettségben*, melyet az által követett el, hogy mint portyázó járőrparancsnok a két járőrtársal együtt, letért menetvonaláról és egy kocsmároshoz, Gorjanác Ivohoz mentek, akinél italt fogyasztottak. Kifelé jövet véletlenül találkoztak a kocsmáros fiával, Gorjanácz Marinnal, aki jugoszláv katonatiszt volt és titokban a szüleit jött meglátogatni. Az államhatárt illegálisan lépte át zöldhajtókás magyar honvéd egyenruhában, azaz határavadásznak öltözve. Elengedték igazoltatás után, lehetővé téve számára a határátlépést visszafelé, „... miáltal nevezettnek a határon meg nem engedett módon való átlépésben segítséget nyújtott”.

2/ *Vesztegetés büntettségben*, mert ugyanazon a napon 7 dl bort fogadott el a jugoszláv katona apjától.

A két másodrendű vádlottat is elítélték *szolgálati büntettségben*, mert szintén letértek a menetvonalról és italt fogyasztottak szolgálatban. Esetükben, mivel a történekről nem tettek jelentést *jelentési kötelezettség elmulasztása büntetett* vádja is felmerült. Mindezeket tetézte az „ajándék tiltott elfogadásának vétsége”, mivel az apától bort fogadtak el.

Tőke 2 év, Rácz 1 év 6 hónap, Deák 1 év 1 hónap börtönbüntetést kapott. Deák járőrtárs állítólag látta visszafelé menni, átbújni a műszaki záron a jugoszláv katonát, ezért lett a büntetése magasabb a másik járőrtársénál. Azzal is vádolták a járőrparancsnokot, hogy előre megegyezett az apával, elengedik a fiát.

8 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 30. folyószám. Ítélet. „Tőke János áv. határőr és társai ellen”.

Enyhe megközelítések

A felterjesztett anyagok esetében látszik, mennyire függött az emberek további sorsa az előjárói megítéléstől, szándéktól. Néha elképesztő az alkalmazott vezetői szigor, máskor pedig az enyhe, elnéző magatartás. Mindenesetre többször is tapasztaltam a fegyelmi okmányok tanulmányozásakor, hogy – számomra érthetetlen módon – nem engedték az ügyészségig eljutni a folyamatot, indokolatlanul megmentve az elkövetőket. Két példán keresztül szeretném igazolni gondolataimat.

8.1 Jelentés⁹

Ez az iratgyűjtő két okmányt tartalmaz. A történet leírása a Szob határrendészeti kapitányságon bekövetkezett eseményről szóló jelentéssel kezdődik. A helyi kivizsgálás szerint Bányai Zoltán áv. főhadnagy. és Szőnyi Ferenc áv. őrvezető három őrizettest, akik egy örökség ügyében érkeztek a városba, tetteleg bántalmaztak, őket csúnyán megverték, hogy beismerjék külföldre szökési szándékukat. Az egyik sértetthez orvost kellett hívni, olyan állapotba került. Önkényes fogva tartásuk közben két napon keresztül velük lakásukon fát vágattak. Vonattal történt elszállításuk alkalmával az előállítottakkal fizettették ki a határőrök és a foglyok menetjegyét (feltételezem, hogy a pénzt zsebre tették).

A zászlóalj vezetése érthető módon javasolta bűnvádi eljárás indítását. „Az elkövetők előzetes letartóztatásban vannak” – írja a felterjesztés. Természetesen a további döntés az országos vezetés kezébe került.

A második, kapcsolódó dokumentum az „Igazolvány” megnevezést viseli, fejrésze: „Katonai Ügyészség Büntetőintézete Budapest”. Szövege: „... A Budapesti Központi Katonai Ügyészség... az előzetes letartóztatásban lévő Bányai Zoltán áv. fhdgy. előzetes letartóztatását a Kbp. 182.§-a alapján megszüntette és azonnali szabadon bocsátását rendelte el”. Vagyis az én olvasatomban végül nem történt semmi, esetleg egy fegyelmi eljárás zajlott le.

8.2 Jelentés¹⁰

A másik mappa szintén több okmányt tartalmaz. A *Jelentés* Bognár Gyula főtörzsőrmesternek, a drávaszabolcsi őrs parancsnokának esetét tartalmazza. 1950. augusztus 13-án részegen pisztolyával lövöldözött az államhatár túloldalára, hogy az ott szolgálatot teljesítő jugoszláv őrt megijessze. Ezt a tettet a további okmányok nem bolygatják, mintha valami elvárható harci cselekmény lett volna. Senki fel nem említi, hogy itt az államhatáron átlövés történt, valószínűleg célzottan emberre, (emberölési szándék). Szerencséjére a túloldali katonának volt annyi lélekjelenléte és józan gondolkodása, hogy egy célzott lövéssel nem vetett véget az egész ügynek. A lóhátról történt

9 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 53. folyószám. Jelentés

10 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 47. folyószám Jelentés. „Tárgy: Bognár Gyula áv. ftörm. Környezet tanulmánya.”

lövöldözés közben fejbe lőtte a saját szolgálati állatát, majd bevágatott az őrsre ahol az állat sérülését először a jugoszlávokkal akarta kapcsolatba hozni.

A felterjesztett meghallgatási jegyzőkönyvek egyértelműen bizonyítják felelősségét, továbbá tájékoztatnak arról, hogy rendszeresen ivott és teljesen alkalmatlanak bizonyult beosztása ellátására. Bűnvádi eljárásra javasolta a pécsi zászlóalj, az eljáró szervezete, mellyel az országos vezetés láthatóan nem értett egyet.

A következő írás egy *Távmondat* a határőrség parancsnokságáról, mely az ügyvel kapcsolatos vezetői döntést tartalmazza: „Bognár Gyula áv. főtörm.-t szabadlábra helyezem. Nevezettet a zlj. parancsnokság székhelyén ossza be szolgálatra”. Vagyis emberünk még a kemény őrsi munkától is megszabadult és Pécsen élhette tovább világát. Lehetséges, hogy a környezet-tanulmányába beírt olyan dicséretetek mentették meg, mint az, hogy „rendszeresen tartott pártnapokat”. A mellékelt *Tiszthelyettes parancs* megfenyíti, egy rendfokozattal visszaveti. Aláírta 1950. szeptember 5-én Kajli József ezredes, országos parancsnok.¹¹

A legsúlyosabb eset

Az egyik rendkívüli eseménnyel és a kapcsolódó bűnvádi eljárással külön kívánok foglalkozni annak különleges volta miatt. Már annak idején is nagy figyelmet kapott, amit az is jelez, hogy a levéltárban több, egymástól elkülönülő, más-más nyilvántartási számon szereplő iratgyűjtők is foglalkoznak a történetekkel. Az országos parancsnokság az őrsparancsnokok részére összevonáson értékelte a történeteket.

Jelentés és vádirat¹²

Az országos parancsnokság vizsgáló bizottsági jelentéséből megismerhetjük, hogy a balassagyarmati zászlóalj Tésa őrsén 1950. 07. 21-én éjjel, kb. 22⁰⁰ órakor egy kétfős határőr járórt, akik egy ügynevezett közös úton haladtak (mindkét ország jogszerűen együtt használja), ismeretlen civil személy a csehszlovák oldalról lelőtte. A határőrök is több lövést adtak le, sebesülésüket követően segítségért kiabáltak. A támadó a túlloldali mélységi területre menekült, nem lett meg.

Az ügy egyik különlegességét az adja, hogy az ellenőrző szolgálatban lévő őrsparancsnok, Lázár István államvédelmi törzsőrmester és járőrtársa, Halas Sándor határőr a kivizsgálás szerint kevesebb, mint 100 méterre tartózkodtak az eseményektől, látták a lövéseket és hallották a kiabálást. A tiszthelyettes megkerülte a helyszínt, nem tett semmit és csak másfél órával a történetek után került elő. Később azzal védekezett, hogy a támadót akarta bekeríteni és elfogni.

A sérülteket a közeli ősről kijött határőrök vitték el. Mindketten meghaltak a kórházban. A közös csehszlovák–magyar kivizsgálás sem tudott semmi lényegeset megállapítani. Az őrsparancsnokot őrizetbe vették.

11 Ebben az évben egymást követően két parancsnoka is volt a határőrségnek: először Kajli József, majd Piros László a későbbi belügyminiszter.

12 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 42. sz. doboz III./4. tárgykör 16. folyószám „Jelentés: Tárgy: A Tésa-i őrs területén történt fegyveres támadás kivizsgálása.” Dátum 50.07.26.

Az iratgyűjtőben található az ügyészség eseményekhez kapcsolódó vádirata. Ebben Lázár Istvánt megvádolják *gyáva magatartás büntette és folytatólagosan elkövetett elöljárói büntett* elkövetésével. Ez utóbbi pont az ellenőrzés azon megállapítását tükrözi, hogy az általa vezetett őrsön nem tartott rendet. A járőrtársat jelentési kötelezettség elmulasztásával vádolták.

Egy másik mappában¹³ külön nyilvántartási számmal található két, az első és a másodfokon meghozott ítélet az előző ügyben. Első alkalommal a Budapesti Katonai Törvényszék járt el velük szemben 1951. 03. 02-én és mindkettőjüket bűnösnek találta. Másodfokon a Katonai Főtörvényszék hozott ítéletet 1951. 06. 20-án. Az utóbbi értelmében Lázár István „1./ a Ktbt. 37. §-ába ütköző és a 38. § /1./ bek. második rendelkezése szerint minősülő gyáva magatartás büntettében” és „2./ folytatólagosan elkövetet elöljárói büntettben” 4 év börtönre, mint főbüntetésre lett elítélve.

A másodrendű vádlott járőrtárs által elkövetett cselekmény minősítését a főtörvényszék az első fokon megfogalmazott „... a Ktbt. 98. §-ába ütköző u.e. § második rendelkezése szerint minősülő jelentési kötelezettség megszegésének büntettében” mellett „... a Ktbt. 37.§-ába ütköző gyáva magatartás büntettében” is elítélte 2 év börtönbüntetésre.

Tanulmányozott okmányok, statisztika

A levéltárban feldolgozott dobozok (1950. év 40., 41. és 42. számú), bennük az iratgyűjtők az alábbi okmányokat tartalmazták:

- 1) Bírósági ítéletek 29 esetben 28 személlyel szemben, egy esetben felmentéssel gépjármű baleset okozása vonatkozásában. Ezek között ugyanazon személlyel kapcsolatban első és másodfok is szerepel. Egy őrnagyot ítétek halálra és végeztek ki háborús büntett miatt. A rendszerváltást követően rehabilitálták, mely tény nem a levéltári anyag tartalmazza. Két sorkatonra külföldre szökés miatti kivégzéséről tudunk, nem ezekből az okmányokból. Egyik esetet a napi jelentések, egy másikat távmondat tartalmazza. Színén távmondatban szerepel, hogy egy alhadnagyot sikkasztásért ítétek el.
- 2) Vádiratot 88 darabot találtam. Témájuk szerint megoszlásuk az akkori megnevezések szerint:
 - öncsonkítás (2 eset),
 - hűtlenség büntette (9),
 - sikkasztás, lopás (25),
 - izgatás büntette (8),
 - szökés (5),¹⁴
 - függelmsértés, szolgálati vétség, szolgálati büntett, szolgálat alóli kibúvás (24),
 - gyilkosság büntettének kísérlete (1),
 - szándékos emberölés büntette (2),

13 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 42. sz. doboz III./4. tárgykör 3. folyószám. Ítélet.

14 Relatív kevés a kiadott vádirat, hiszen csak azokat csak az elkövető elfogása után adták ki.

- gondatlan emberölés vétsége (3),
- gépjármű baleset okozása (2),
- szolgálati hatalommal visszaélés büntette (2),
- szolgálati titok megsértése (2),
- háborús bűntett (2),
- az államrend megdöntésére irányuló bűntett (1).

A legtöbb vádiratnak nincs meg a folytatása a bírósági tárgyalások formájában és a bírósági ítéletek nagyobbik részének nem található a vádirati előzménye.

- 3) Nyomozólevelet (határozatot a kiadásáról) 8, annak visszavonását 1 esetben tartalmaznak az okmányok.
- 4) Határozat a büntető eljárás indításának megtagadásáról: 14 okmány. A feljelentéseket általában a zászlóaljok javasolták, és az országos parancsnokság tette meg. Gyakori a javaslatok parancsnokági elutasítása, vagyis az esetek nem jutottak el az ügyészséig, különösen a szolgálati feladatok, jogkörök túllépése esetén. Érdekesek a témák az ügyészségi elutasítások esetében:
- gépkocsibaleset okozása (4 eset),
 - öncsonkítás (2),
 - fegyverhasználat polgári személyekkel szemben két halálesettel és egy sérüléssel (3),
 - a katona véletlenül meglőtte a másik járőrt (1),
 - határsértő személy segítése (1),
 - verekedésbe keveredett (1),
 - orvosi segítségnyújtás elmulasztása (1),
 - segítségnyújtás elmulasztása szolgálatban (1).

Valamennyi okmányt, esetet vizsgálva az érintett személyek megoszlása az alábbi:

- sorkatona 85 fő,
- tiszthelyettes 20 fő,
- tiszt 19 fő (közülük alezredes 2, őrnagy 3, százados 5, főhadnagy 6, hadnagy 1, alhadnagy 2).

A tisztekkel szemben megfogalmazott vád tárgya:

- sikkasztás (10 eset),
- háborús bűntett (2),
- az államrend megdöntésére irányuló bűntett (1),
- hűtlenség büntette (2),
- izgatás (1),
- szökés (1),
- szolgálati hatalommal való visszaélés (1),
- orvosi segítségnyújtás elmulasztása (1).

Befejezés

Az 1950-es évben váratlanul sok fegyelmi és büntető eljárási eset anyaga jelenik meg a Magyar Nemzeti Levéltár határőrségi okmányai között. Ennek valószínűleg több oka is lehet. Ilyenek a következők:

- 1950. január elsejével a határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóság alárendeltségébe került. Talán az új „gazda” új követelményei, módosult elvárásai is hozzájárultak a fegyelmi esetek számának növekedéséhez. Az állomány egy része nem fogadta kedvezően a szervezeti változásokat, sokan, mint katonák szívesebben maradtak volna honvédségi alárendeltségben.
- A sorkatonai szolgálat idejét három évre emelték fel, súlyos elégedetlenséget váltva ki az érintettekben. Nem egy határőr hangoztatta, semmiképpen sem fog ennyi időt leszolgálni.
- Megemelkednek a szolgálat alóli kibúvás ügyei, önkényes eltávozások, szökések, öncsonkítások.
- A fegyelmi anyagokból kitűnik, sokan az ünnepeket nem tölthették a laktnyától távol, elfásultak.
- 1950. december 13-áig a határőrségtől 504 fő tisztet és tiszthelyettest eltávolítottak, 20 magasabb beosztású vezetőt leváltottak, egyeseket határozottan politikai szempontok alapján. Ez a törekvés is növelhette az állománnyal szembeni eljárások számát.
- Mintegy 550 új tisztet állítottak szolgálatba egy év alatt. Ők viszont tapasztalatlanság és kellő hely- illetve emberismeret hiányában, kezdetben nem voltak képesek átfogni a személyi állományt, leküzdeni a nehézségeket.¹⁵

Az államhatár megsértéséhez kapcsolódó büntetési tételek szigorításaként megjelent az Elnöki Tanács 1950. évi 26. sz. törvényerejű rendelete az ország területének illegális elhagyására vonatkozó büntető rendelkezések kiegészítéséről célzottan a katonákra és a rendészeti szervek állományára vonatkozóan. Ez a jogszabály változás jelentősen hozzájárult a büntető ügyek növekedéséhez és súlyosabbá válásához.

Ugrásszerűen emelkedett az úgynevezett „izgatás” bűncselekmények száma. A baráti beszélgetéseken, vagy foglalkozásokon elmondott, az állam vagy a határőrség vezetésére vonatkozó negatív tartalmú egyéni vélemények is ilyen eljárásokat vonhattak maguk után. Az egyik vádiratban *izgatásnak* ítélik a jugoszláv határőrök felszerelésének dicséretét, pozitív megítélését, szembeállítva a magyar határőrség anyagaival.

Összességében az a megállapításom, hogy a határőrség 1950-ben igen rossz helyzetbe került, alapvetően a vezetésben és a személyi állomány összetételében lezajlott folyamatok miatt. Szinte naponta következtek be rendkívüli események, szökések, balesetek. Az előljáró szervek „erőből”, fegyelmi és büntető eljárások útján igyekeztek rendezni a megtörtént eseteket és ezek tükröződnek a levéltári dokumentumokban.

15 MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám. „Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”

HIVATKOZÁSOK

- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 10. folyószám. Iratgyűjtő.
Vádirat és ítélet. „Tárgy: Kelemen Pál áv. hőr. bűnügye.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 41. sz. doboz III/1 tárgykör 71. folyószám. Iratgyűjtő. Ítélet.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 73. folyószám.
„Határozat.” „Tárgy: Csernyecz Béla áv. örv. elleni ügy.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 1. folyószám.
„Vádirat.” „Tárgy: Lantos István áv. hőr. bűnügye.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 13. folyószám.
„Tárgy: Hartman Gyula áv. hőr. ügye.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 12. folyószám.
„Tárgy: Kovács Gábor áv. alhdgy bűnügye.” Dátum 51.01.08.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 30. folyószám.
Ítélet. „Tóke János áv. határőr és társai ellen”.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 53. folyószám. Jelentés.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 40. sz. doboz III/1 tárgykör 47. folyószám. Jelentés.
„Tárgy: Bognár Gyula áv. ftörm. Környezet tanulmánya.”
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 42. sz. doboz III/4. tárgykör 16. folyószám. Jelentés.
„Tárgy: A Tésa-i órs területén történt fegyveres támadás kivizsgálása.” Dátum 50.07.26.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 42. sz. doboz III/4. tárgykör 3. folyószám. Ítélet.
- MNL HOP XIX-B-10 1950. év 39. sz. doboz I/5 tárgykör 3. folyószám.
„Tárgy: Évi beszámoló a Határőrség és Belső Karhatalom 1950. évben végzett munkájáról.”